

Esseekonkursi töö: Jutuvestjad laval ja orkestriaugus

Adele Vaks 06.12.2013

Minu esimene ooperikogemus algas ootusärevusega nagu ükskõik missugune esmakogemus. Lisaks tiksus kuklas teadmine, et kunagi tuleb nähtu põhjal essee kirjutada. Püüdsin korraliku õpilasena kõike asjassepuutuvat tähele panna. Lavakujundus oli mõistlik. Midagi puudu ei olnud ja kujundus ei jäänud tegevusele jalgu. Orkester mängis eeskujulikult, vähemalt minusuguse võhiku kõrva jaoks. Muusika iseenesest oli loomulikult imeline – jutt käib ju Verdist! Näitlejatöö? Korralik. Peale paari kohmetusehetke ei oska midagi ette heita. Aga ükski neist kolmest põhikomponendist – muusika, näitlejatöö, kujundus – ei jätnud üksinda sügavat muljet.

Järele mõeldes saan kogu kiituse etenduse kohta panna ühte lausesse: Verdi muusika ja orkestri interpretatsioon sellest, näitlejate rollitäitmised ja vokaalakrobaatika ning kostüümid ja lavakujundus töötasid koos ühe ülla eesmärgi nimel – jutustada lugu, mis on ooperi aluseks. Tõenäoliselt ei mäleta ma kunagi, kui lapselastele oma esimesest ooperikogemusest räägin, enam seda, kui helesinine oli Gilda kleit. Rigolettote ja hertsogile needuse peale pannud aadliku nimi ja tiitel on ausalt öeldes juba praegu meelest läinud. Aga ma usun, et mäletan nende lugu – hugo'likult traagilist lugu inimtunnete äärmustest.

Näitlejate kiituseks tuleb öelda, et igati oskas kanda just seda osa, mida tema tegelaskuju loos mängis. Kangelased olid Rigoletto ja Gilda, kõik teised olid toetavas rollis. See ei tähenda, et nad poleks säravalt mänginud. Mart Laur mängis välja Sparafucile õõvastusttekitava asjalikkuse ja ratsionaalse suhtumise oma töösse. Stella Grigorjani rollitäitmisest tuleb välja paradoks: asjalik Maddalena armastas tegelikult Hertsogit samamoodi nagu õrnahingeline Gilda. Ta teab, et siirast vastuarmastust pole mõtet loota, ometi ei saa ta muidu, kui armastab. Kohmetus, mida koori liikumises aimata võis, oli omal kohal teise vaatuse stseenis, kus Rigoletto õukondlasi oma tütre pärast põlvili maas anub. See, kuidas Marullo vana narri palumise peale selja keeras ja minema läks, on valusalt sarnane sellega, kuidas enamik inimesi ka tänapäeval suhtub kerjusesse või tänaval magavatesse kodututesse. End mitte hoolima harjutanuna ei osatagi teise inimese õnnetusega silmitsi seistes midagi teha... Ka Rame Lahaj kehastatud Hertsog oma hoolimatuses ja elumehelikkuses jääb Rigoletto kibeduse ja Gilda armastuse kõrval tagaplaanile. Samas toimibki Hertsogi tegelaskuju rohkem katalüsaatorina, kes paneb reaktsiooni toimuma, ise selles osalemata.

Sama hästi, kui ülejäänud oskasid taustale hoiduda, oskasid Kadri Kipper ja Jassi Zahharov oma tegelaskujude suurusel särada lasta. Mida näidendi lõpupoole, seda ladusam ja loomulikum oli ka Kiperi ja Zahharovi mängitud isa-tütre suhe. Juba etenduse algul paistis Zahharovi mängust selgesti Rigoletto tüdimus oma tööst ja kibedus, mille see vana mehe südamesse istutanud oli. Tema loidus narririiete selga ajamisel ja okkiline sarkasm õukondlastega suheldes saab seletuse stseenis, kus needusest kohutatud narr aadlikele – või tervele inimkonnale? – hüüab: “Kui olen jälestusväärne, on see teie süü!” Ometi pole viha Rigolettot alla neelanud: mida suurema kirega vihkab ta hertsogit ning tolle õukonda, seda kirglikumalt armastab ta oma tütart. Kadri Kiperi mängust on ka aru saada, miks – Gilda puhtus, siirus, pühendumine armastatu(te)le on täielik vastand esimeses stseenis nähtud

õukonnaelule. See, kuidas neiu ka häbistatuna ja petetuna tunnistab, et armastab petjat ja häbistajat kõigest hoolimata piisavalt, et anda oma elu armastutu eest, võtab sõnatuks. Näitlejatöö poolest oli ooperi mõjuvaim stseen kahtlemata hetk enne kardina langemist, kui Rigoletto ahastusest meeletuna oma narrimütsi, mille ta varem nii võidukalt kõrvale oli heitnud, jälle pähe surub. Alles siis oli ta oma au krampliku kaitsmise ja kättemaksuihaga endast tõeliselt narri teinud.

Tõsiasi, et tegu oli peaprooviga, andis haruldase võimaluse kohe esimese ooperikogemusega näha ka lavastuse köögipoolt. Katkestused, mis algul naerma ajasid või häirisid, olid tegelikult väärtuslikuks materjaliks lavastuse – mitte näidendi enda – analüüsimisel. See, kuidas lavastaja sekkus mängu põhiliselt “vahepealsete” stseenide puhul, mis muidu oleks kergesti meelest läinud või tähelepanuta jäänud – siis, kui siirduti ühe olulisema stseeni juurest teise juurde, kui tegevuse intensiivsuses oli paus, kui juhatati sisse mõnd tähtsamat hetke –, näitas, kui pühendunud oli meeskond endast parima andmisele. Kuna kõik stseenid on loo osa, ei saa ühtki jätta tähelepanuta.

Hugo, kelle näidendil põhineb ooperi libreto, oli suurepärane lugude jutustaja. Verdi – nagu avastasin – samamoodi. Tema muusikat ei pane tihtipeale tähelegi, sest see jutustab lugu, laval toimuvaga niivõrd hästi ühte sulades. Võiks öelda, et näitlejad aitavad muusikal jutustada, mitte vastupidi. Samas on orkestri ja näitlejate mäng niivõrd tihedalt ühtepõimunud, et on raske üht poolt esile tõsta. Osav mäng dünaamikaga andis edasi laval toimuva emotsionaalset poolt. Kui silmale on näha vaid pingil istuv uneleva näoga Gilda, räägib flöödisoolo ülejäänud loo sõnadetagi ära. Kõuekõmina ja hingepiinade jaoks kasutatakse tervet orkestrit. Suuremat õnnetust pole ka sellest, kui pingelisematel kohtadel lauljate hääli orkestri tagant kuulda polegi, sest muusika instrumentaalne ja vokaalne osa ajavad niikuinii sama rida ja lugu saab jutustatud ikkagi. Dirigendi katkestamised, nagu lavastaja omadki, olid viimase lihvi andmine, et laval ja orkestriaugus toimuv omavahel täpselt-täpselt kokku läheks.

Mulle meeldivad lood. Ja ma usun, et lugude kaudu on inimestele teatud asjade ütlemine tõhusam kui nende otse pähe lajatamine. Loo kvaliteet ja see, kas sõnum kuulajatele pärale jõuab, sõltub enamasti jutustajast. Ooper on keeruline segu erinevatest kunstivormidest, öeldi meile enne etenduse algust. Olen nõus. Aga tähtsaim pole see, kui kõrgekvaliteedilised on need kunstivormid eraldi, vaid nende kokkumäng. Norida tahtes võiks leida, et näitlejatel oli kohmetusehetki, et muusikud lasid mõne pausi kõrvust mööda, et lavakujunduses oleks võinud midagi teisiti olla. Aga sellel pole mõtet. Sest lugu sai jutustatud. Lavakujundus, valgustus, näitlejad, laulusõnad, meloodiad ja orkester toetasid üksteist, mitte ei üritanud üksinda muljet avaldada. Ja teate, toimivat koostööd on kaunimgi vaadata kui üksikute tähtede sära.